

RAISKAUSKRIISIKESKUS TUKINAINEN

/TUKINAINEN RY

LAUSUNTO

Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 48/2010

PUOLUSTUSKYVYTÖNTÄ HENKILÖÄ KOSKEVIEN RAISKAUSÄÄNNÖSTEN MUUTTAMINEN

Oikeusministeriö on pyytänyt Raiskauskriisikeskus Tukinaisalta /Tukinainen ry:ltä lausuntoa julkaisusta ”Puolustuskyvyttöntä henkilöä koskevien raikkaussäännösten muuttaminen” (mietintöjä ja lausuntoja 48/2010). Lausuntonaan Tukinainen ry esittää seuraavaa:

Raikkauksen tunnusmerkistön uudistaminen

Oikeusministeriön mietinnössä 48/2010 on kysymys nykyistä rikoslain seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan 20 luvun 5 pykälän 2 momentin kumoamisesta ja sen nykyisen asiasisällön liittämistä raikkausta koskevaan 1 pykälän 2 momenttiin. Uudistus on kauan odotettu ja raikkausten uhrien yhdenvertaisuutta edistävä. Monet oikeudelliset ongelmat liittyvät toisiinsa, jotka eivät suinkaan vähene valitettavasti tämänkään osauudistuksen myötä. Väkiivalta raikkauksen tunnusmerkistön täyttymisen edellytyksenä aiheuttaa edelleen uhrin oikeusturvaan liittyviä oikeudellisia ongelmia, jotka uskoaksemme johtavat ennen pitkää koko seksuaalirikoksia koskevan 20 luvun muuttamiseen.

Uhrin puolustuskyvyttömyys käsitteenä on kiistanalainen samalla tavalla kuin väkiivaltaan keskittyvät muutkin raikkausrikosten tunnusmerkistöt. Nyt puheena olevassa mietinnössä puolustuskyvyttömyyttä käsitteenä ei ole ollut tarkoitus asettaa kyseenalaiseksi. Entisen Jugoslavian kansainvälinen rikostuomioistuin määritteli kuitenkin raikkauksen siten, että mikä

tahansa seksuaalinen tunkeutuminen ilman uhrin suostumusta merkitsee raiskausta. Sittemmin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on vahvistanut tämän saman määritelmän esimerkiksi tapauksessaan M.C. v. Bulgaria vuonna 2003 (myös muissa myöhemmissä tapauksissa). Tämä tarkoittaa myös sitä, ettei raiskauksen tunnusmerkistö toteutuakseen edellytä uhrin erityistä puolustautumista. Yhtä tärkeää kuin uhrin haavoittuvuuden huomioiminen tunnusmerkistössä on se, että seksuaalirikoksen uhrin asemaan ja teon seurauksiin liittyvät seikat voitaisiin tulevaisuudessa huomioida nykyistä tehokkaammin erikseen myös rikoslain 6 luvun koventamisperusteissa ja arvioitaessa vankeusrangaistuksen ehdollisuutta tai ehdottomuutta. Lainsäädännön muuttaminen tältä osin johtaisi mitä ilmeisimmin raiskausten uhrien oikeusturvan paranemiseen ja oikeudenmukaisempiin tuomioihin. Tässä mietinnössä ei ole kuitenkaan otettu kantaa seksuaalirikosten rangaistusten koventamis- tai lieventämisperusteisiin eikä muihinkaan rangaistusten mittaamisohjeisiin kuten ei tunnusmerkistöjen väkivaltakeskeisyyteenkään. Näihin näkökohtiin erilaisia vaihtoehtoja ja tärkeitä kommentteja on esittänyt muun muassa Terttu Utriainen keväällä 2010 ilmestyneessä kirjassaan ”Raiskaus rikosoikeudellisena ongelmana” sivuilla 291-293.

Johanna Niemen ehdotus RL 20 luvun 1 pykälän 2 momentin muotoiluksi vastaa myös Raiskauskriisikeskus Tukinaisen käsityksiä siitä, miten uhrin asema raiskauksen tunnusmerkistössä voidaan tuoda esille ilman puolustautumiskriteeriä. (J. Niemen lausunto oikeusministeriölle 10.8.2010 /Puolustuskäytöntä henkilöä koskevien raiskaussäännösten muuttaminen).

Pakottaminen sukupuoliyhteyteen eli ns. lievä raiskaus – väkivallan vähäisyys tunnusmerkistössä

Oikeusministeriön mietinnössä 48/2010 sivulla 21 käsitellään pakottamista sukupuoliyhteyteen eli ns. lievää raiskausta. RL 20 luvun 3 pykälän pakottamista sukupuoliyhteyteen koskeva tunnusmerkistö on ollut alun alkaen epäselvä ja epätarkka. Tunnusmerkistön epämääräisyys jättää nykyisellään liian paljon harkintavaltaa lainsoveltajalle, ja johtaa uhrin kannalta kestävämpiin tilanteisiin laillisuusperiaatteen kannalta. RL 20 luvun 3 pykälän kohdalla kaikki raiskauspykälisiin liittyvät oikeudelliset ongelmat etenkin uhrin oikeusturvan kannalta tulevat korostetusti esille.

Mietinnön 48/2010 yksityiskohtaisissa perusteluissa on esitetty joitakin sellaisia näkökantoja, joita Raiskauskriisikeskus Tukinainen uhrien tukijärjestönä ei voi ymmärtää kuten hyväksikäytön vähäisyys-kriteeriä tai esimerkkiä, jonka mukaan lieventävistä asianhaaroista voisi olla kysymys silloin ”jos mies on hyväksikäyttänyt nukkuvaa naista kerran työntämällä sormensa tai viemällä peniksensä naisen vaginaan ja välittömästi lopettanut teon, kun nainen on herännyt tai protestoinut, jos tekoa muutenkin voidaan kokonaisuudessaan pitää lieventävien asianhaarojen vallitessa tehtynä.”

Mietinnössä seksuaalirikoksia koskevan 20 luvun 3 pykälään lisättäväksi esitetty ”hyväksikäytön” vähäisyys lienee inhimillinen kömmähdys, joka on onneksi vielä korjattavissa. On mahdotonta kuvitella päätöksentekijää, joka kykenisi arvioimaan pätevästi vammaisen tai tiedottoman henkilön raiskaukseen sisältyvän hyväksikäytön vähäisyyttä oikeudenmukaisella tavalla. Ns. haavoittuvat uhrin ymmärretään muutoinkin oikeusprosessissa usein väärin, mikä johtaa siihen, että rikosnimikkeeksi väärinkäsityksen johdosta tulee pakottaminen sukupuoliyhteyteen. Poliisikin kirjaa melko usein ensimmäiseksi tutkintanimikkeeksi uhrin kuulustelussa pakottamisen sukupuoliyhteyteen, jollei uhri ole kertonut kuulustelussa voimakkaasta fyysisestä väkivallasta. Lähtökohtana olisi ikään kuin lievä raiskaus, jollei fyysisistä väkivaltaa osoiteta.

Mietinnössä sivulla 21 esitetty esimerkki nukkuvan naisen raiskaamisesta lieventävien asianhaarojen vallitessa on esimerkki, joka ei kestä päivän valoa. On hyvä, että lainsoveltajia valaistetaan esimerkein yhdenmukaisen oikeudenkäytön turvaamiseksi, mutta esimerkkien tulee olla myös valistuneen oikeuskäsityksen mukaisia. Penetraatio vain kerran tai sen lopettaminen heti, kun uhri havahtuu eli tekijä jää kiinni itse teosta, on täysin käsittämätön esimerkki lieventävistä asianhaaroista. Esimerkki loukkaa raiskausten uhreja. Raiskauskriisikeskus Tukinainen edellyttää, että tämä esimerkki poistetaan lainvalmisteluaineistosta.

Lapsen raiskaus lieventävien asianhaarojen vallitessa

Oikeuskäytännössä raiskauksia on katsottu tapahtuneen myös lieventävien asiainhaarojen vallitessa tehdyksi, kun tekijänä on ollut aikuinen ja uhrina alle suojaikärajan oleva lapsi tai muutoin paljon apua ja tukea elämässään tarvitseva nuori (haavoittuva uhri).

Olemme pyytäneet lainsäätäjältä selkeää kannanottoa jo mietinnöstä 34/2010 antamassamme lausunnossa siihen, voiko alle 16-vuotiaan kohdalla olla koskaan kysymys rikosnimikkeestä 'pakottaminen sukupuoliyhteyteen' eli lieventävien asianhaarojen vallitessa tehdystä raiskauksesta. Väkivaltaan perustuvaa raiskauslainsäädäntöä on kuitenkin tarkoitus soveltaa myös lapsiin.

Minkälaisia voisivat lieventävät asianhaarat olla lainsäätäjän mielestä silloin, kun alle 16-vuotias on raiskauksen uhrina? Jos tällaiset tilanteet eivät ole mahdollisia, pitäisi siitä olla selkeä maininta joko itse laissa tai sitä koskevassa lainvalmisteluaineistossa. Raiskauskriisikeskus Tukinaisen mukaan raiskauksen uhrin ollessa alle 16-vuotias, rikosnimikkeenä ei voi olla pakottaminen sukupuoliyhteyteen (RL 20:3) vaan raiskaus tai törkeä raiskaus. Lisäksi näissä tapauksissa kysymys on törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä (RL 20:7).

Pakottaminen seksuaaliseen tekoon (RL 20:4)

Seksuaalinen teko – määritelmä

Oikeusministeriön mietinnössä 34/2010 seksuaalisen teon käsitettä on esitetty muutettavaksi siten, että seksuaalisen teon määritelmästä poistetaan rangaistavuuden edellytys, jonka mukaan tekijän on tavoiteltava kiihotusta tai tyydytystä. Vaikka kyseinen mietintö koski lasten suojelemista seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä, seksuaalisen teon käsite tulisi koskemaan kaikkia seksuaalirikoksia. Raiskauskriisikeskus Tukinainen on antanut lausuntonsa kyseisestä mietinnöstä ja kannattanut tätä muutosta.

Mietinnössä 48/2010 esitetty muutos RL 20 luvun 4 pykälän osalta on hyväksyttävissä sellaisenaan, jos Suomessa ei olla vielä valmiita luopumaan väkivaltaan keskittyvästä seksuaalirikosten tunnusmerkistöstä. Uhrin suostumuksen puuttuminen tunnusmerkistön täyttymiseksi tulisi olla tämänkin pykälän kohdalla olennaisin seikka.

Asianomistajarikokset (R: 20:3; 20:5 (1 mom. 2 ja 4))

Rikoslain 20 luvun kaikki asianomistajarikokset olisi muutettava virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi, myös pakottaminen sukupuoliyhteyteen (RL 20:3).

Kun seksuaalirikos kuten raiskaus on säädetty asianomistajarikokseksi (pakottaminen sukupuoliyhteyteen), syyttäjä ei voi syyttää asiassa ilman asianomistajan syyttämispyyntöä. Asianomistaja voi myös vetää pois rangaistusvaatimuksensa, jolloin tutkinta on jätettävä siihen. Tekijän uhkailut ovat tehokkaimmillaan juuri asianomistajarikoksissa, ja sovittelutarjoukset uhreille tai heidän vanhemmilleen poliisin kautta toimitettuina eivät ole kovin harvinaisia nimenomaan asianomistajarikoksissa. Kun on kysymys asianomistajarikoksesta, asianomistajan yksityisasiaksi jää siis, ilmoittaako hän poliisille asiasta vai ei. Lähisuhteissa tapahtuvat seksuaalirikokset voivat jäädä edellä mainituista syistä ilmoittamatta, tutkimatta ja syyttämättä. Syyttäjällä pääsääntöisesti ei ole näissä tapauksissa oikeutta lähteä syyttämään, ellei asianomistaja itse sitä vaadi.

Raiskauksen uhrin oikeus tehokkaaseen rikosoikeudelliseen suojaan on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan suojaama oikeus. Se tarkoittaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan nimenomaan rikosoikeudellisia toimenpiteitä. Kysymys ei siis ole pelkästään siviilikanteista, sovittelusta tai vahingonkorvauksista. Se edellyttää tehokasta rikosoikeudellista sääntelyä, tehokasta rikostutkintaa, tehokasta syyttämistä ja tehokkaita rikostuomioita. Onkin perusteltua kysyä, antaako Suomen rikoslain nykyinen 20 luku EIS:n 13 artiklan edellyttämällä tavalla tehokasta suojaa raiskausta vastaan, ja ovatko uhrit yhdenvertaisia lain edessä?

Helsingissä, elokuun 27 päivänä 2010

Raiskauskriisikeskus Tukinainen

/Tukinainen ry